

volgende. Na de oorlog paste Nederland zich aan bij de eisen van het bipolaire internationale stelsel. Binnen Westeuropa evenwel hernam het samen met zijn Beneluxpartners het oude evenwichtsspel tussen Engeland, Frankrijk en Duitsland waaraan voorheen het behoud van zijn onafhankelijkheid te danken was geweest.

In het verleden kwamen enkele interessante analyses van Duitse auteurs naar voren waarin recht werd gedaan aan Nederlands historische eigenaardigheden en bijzondere Europese positie. Lademachers boek hoort ook tot deze categorie. Het is in de eerste plaats voor Duitse lezers geschreven en zal ongetwijfeld bijdragen tot een verheldering van hun inzichten. De produktie van een dergelijke verhelderende historische publicistiek lijkt ook in de lijn te liggen van Lademachers werk als directeur van het Institut für Niederlande-Studien in Munster. Afgezien daarvan is het ook voor de Nederlandse lezer interessant te zien hoe hij uit heterogene publikaties en bronnen een fair en genuanceerd beeld distilleert van tweehonderd jaar Duits-Nederlandse betrekkingen.

C. A. Tamse

J. P. Duyverman, *Uit de geheime dagboeken van Aeneas Mackay. Dienaar des konings 1806-1876* (Houten: De Haan, 1987, 291 blz., f49,90, ISBN 90 269 4773 9). J. P. Duyverman, ed., *Thorbecke debatteert. Een bloemlezing* ('s-Gravenhage: VUGA, 1988, 68 blz., f22,50, ISBN 90 6095 080 1).

Aeneas baron Mackay, 'een elegantje der Utrechtsche academie', was vele jaren kamerheer, kamerlid en tenslotte vice-president van de Raad van State. Zijn archief, dat berust in het Algemeen Rijksarchief, bevat vier series dagboeken en memoranda. Dr. Duyverman heeft zich twee decennia met Mackay en diens archief bezig gehouden. Hij publiceerde enkele grote en vele kleinere opstellen. Het is een gelukkige gedachte geweest om deze verspreide bijdragen te bundelen. Een kostelijk boek over de tijd van Willem II en vooral Willem III met een curieuze mengeling van feiten, *gossip* en roddel is het resultaat. Zo blijkt dat Mackay in 1858 het katholieke Limburg wilde ruilen tegen Oost-Friesland (64). In 1866 zei Majesteit, die bij voorkeur geen blad voor de mond nam, op een bal tegen oud-minister Rochussen: 'Je bent een oud wijf' (137). Een paar maanden voegde Sire graaf Van Zuylen van Nijveelt toe: 'jij bent ook een Psalmzinger' (146). Toch zou hij Van Zuylen weer als minister accepteren. In januari 1871 merkte Thorbecke tegen Mackay op: 'Een luim van den Heer Von Bismarck werpt tractaten omver. Ik geloof wel niet aan een dadelijke annexatie, maar wel aan een voorstel tot deelneming aan de Bund. Men zou ook Frankrijk voor den afstand van de Elzas schadeloos kunnen stellen in België en ons een deel van België geven, op voorwaarde als vergrote staat in de Bund te treden' (239). Dit is wel een heel andere Thorbecke dan de zelfverzekerde polemist tegen Leo uit 1837 ! Het boek wemelt van dergelijke informatie en incidenten.

Is het ook een boek dat, zoals de achterflaptekst wil, 'onontbeerlijk is voor een goed inzicht in de wording van onze parlementaire democratie'? Dat gaat bepaald te ver. Duyverman beschouwt zichzelf als 'schetsboekancier' (112). Hij kwijt zich van die taak met verve en in een lichtvoetige stijl die soms aan zijn leermeester C. W. de Vries doet denken. Bij die schetsmatige benadering past geen structurele beschouwing over het politiek bestel voor en na 1848. Dat zij zo. Het is echter te betreuren dat de auteur zijn artikelen niet heeft bijgewerkt. Daar was wel aanleiding toe. Duyverman hanteert bijvoorbeeld een verouderde indeling in politieke richtingen. Bij een herziening hadden ook bij ieder hoofdstuk consequent de gebruikte inventaris-

nummers opgegeven kunnen worden. Nu moet men soms gissen op welke passages een hoofdstuk is gebaseerd. Dat klemt des te meer omdat het handschrift van Mackay moeilijk leesbaar is. De reproductie van twee fragmenten (12 en 13) maakt duidelijk dat de transcripties niet onberispelijk zijn.

Mackay was Groeniaan, maar niet altijd eens geestes met zijn politieke vriend en voorman. Waarom heeft Thorbecke hem in 1862 voorgedragen als vice-president van de Raad van State? Minister Jolles gaf als verklaring aan Mackay: 'Dit is persoonlijke achting en affectie. Hij heeft respect voor U als man van beginselen en als eerlijk man' (86). Maar hoe valt dit te rijmen met notities van Thorbecke uit 1860 of 1861 (ARA, Thorbecke nr. 341) waarin hij Mackay en Elout als 'antirevolutionaire draaijers' kwalificeert? In diezelfde notities rekent hij Van Goltstein verrassend tot de liberalen. Uit de *Herinneringen aan mr. J. R. Thorbecke* van W. C. D. Olivier weten we dat de liberale staatsman het vice-presidentschap eerst aan Van Goltstein heeft aangeboden. Hier is nog veel onduidelijk.

Het boek heeft een sympathieke inleiding van N. Cramer en een overbodig nawoord. Daarin spreekt E. W. A. Henssen de hoop uit dat Duyverman ook zijn artikelen over Thorbecke zal bundelen. In afwachting van dat boek is deze bespreking te lang op mijn bureau blijven liggen.

Inmiddels verscheen een bloemlezing uit Thorbeckes ministeriële redevoeringen die, naar de 'Verontschuldiging' van de samensteller, 'politiek noch staatsrechtelijk wil verdiepen' (7). Het is een charmant boekje. Thorbecke was een gehaaid en gevreesd debater. Als kamerlid had Mackay zijn bevreemding uitgesproken dat de liberale minister tot de voorstanders van de vrijheid van onderwijs zou behoren. Deze repliceerde: 'De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft de vrijheid van onderwijs reeds verdedigd in het publiek, alvorens de spreker over het onderwijs hoegenaamd had nagedacht' (29). In de parlementaire discussie over de gemeentewet merkte Groen van Prinsterer op dat een bepaald artikel uit het wetsontwerp een van de gewone ministeriële loopjes was. Thorbecke voelde zich verplicht daartegen op te komen: 'Wanneer nu op dergelijke woorden door den Minister aan zoodanig lid wierd geantwoord: het wantrouwen, dat gij jegens anderen te kennen geeft, het wantrouwen dat gij onophoudelijk tegen anderen zaait, is de maatstaf van het vertrouwen, dat gij zelf verdient, — ik vraag, gelijk ik vroeger eene dergelijke vraag deed, of dan de discussie verder gebracht zou zijn?' (16, onvolledig citaat). Dit fraai uitgegeven boekje met veelal goed gekozen citaten kan de vraag doen rijzen: zou er behoefte bestaan aan een uitvoeriger bloemlezing uit Thorbeckes parlementaire redevoeringen die 's mans staatsrechtelijke achtergronden en politieke motieven belicht?

G. J. Hooykaas

H.-J.M. van Dapperen, *De vrederechter in Nederland 1811-1838* (Dissertatie Rotterdam, 1991; Rotterdam: Juridisch Instituut Erasmus Universiteit Rotterdam, 1991, iv + 211 blz., f25,-, ISBN 90 6856 023 9).

In onze tijd wordt verhoging van de efficiency van het overheidsapparaat onder meer gerealiseerd door fusie: kleine 'diensten' gaan op in grote. Niet alleen scholen worden geconcentreerd, ook rechtbanken ondergaan dit proces. Terwijl de overheid zegt meer cliënt-gericht te willen optreden, neemt zij tegelijkertijd maatregelen die met die doelstelling strijdig lijken: meer leerlingen en leraren zijn als verkeersdeelnemers meer reistijd kwijt. De rechtzoekende burgers moeten hun schreden richten naar grote verre rechtsfabrieken in plaats van naar kleine rechtbanken in de buurt. De kantongerechten, die binnenkort zullen worden opgeheven, werden